

Попереднє повідомлення про кахельне панно заводу Броніслава Лісовського як нової пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва, виявленої на території України

Дмитро Хамула

кандидат культурології, старший науковий співробітник лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3146-1390>, e-mail: 0957487542dh@gmail.com

Тези присвячено відкриттю та попередньому повідомленню про уведення в науковий обіг нової пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва кахельно-майолікового заводу Б. Лісовського кінця XIX — початку XX століть на території України.

Ключові слова: кахельно-майоліковий завод Б. Лісовського; вітебські кахлі; кахельне мистецтво; надглазурний розпис; майоліка; пічний керамічний декор.

Preliminary Report on the Tile Panel of Bronisław Lisowski's Factory as a New Monument of Decorative and Applied Arts, Discovered on the Territory of Ukraine

Dmytro Khamula

The theses are devoted to the discovery and preliminary report on the introduction into scholarly circulation of a new monument of decorative and applied art from the stove-tile and majolica factory of B. Lisovsky, dating from the late XIX th to early XX th centuries, on the territory of Ukraine.

Keywords: B. Lisovsky stove-tile and majolica factory; Vitebsk tiles; stove-tile art; overglaze painting; majolica; ceramic stove decoration.

Справжньою візитівкою широковідомого кахельно-майолікового заводу Б. Лісовського, який розташовувався в м. Вітебськ з 1879 р., була «кахля-панно» (розмір: 63×35,5×7 см), яку виготовляли в техніці надглазурного розпису. На заводі була посада «живописця», який розписував кахлі. Цей факт має підтвердження в газеті «Вітебські губернські відомості»: «21 березня раптово помер міщанин Дмитро Ларінов, який служив "живописцем" на кахельному заводі Лісовського» [1, с. 2].

У передмісті Вітебська, званому Гуторівщиною, землевласником та дворянином Броніславом Яковичем Лісовським (1853—1916) було відкрито кахельно-майоліковий завод. Колись вулиця, на якій розташовувався цей завод, навіть носила назву Кахельна, де й донині частково збереглися корпуси заводу. У 1914 р. Перша Світова війна завдала непоправного удару по роботі підприємства, який отримував багато сировини та матеріа-

лів з Європи, і в 1915 р. завод було закрито. На його основі в 1917 р. «Вітебським споживчим товариством» було організовано виробництво під назвою «Керамікапраця», яке припинило роботу в 1926 р.

У найкращі часи завод виготовляв пічні кахлі теракотові та білоглазуровані, пічні розписні сюжетні, прикраси-панно за мотивами різних живописних творів як іноземних, так і вітчизняних художників, фігури та вази для садів із використанням позолоти, різноманітні майолікові вироби, цеглу і, звичайно ж, пічні та камінні ікахельні комплекти. Завод випускав каталоги-прейскуранти своєї продукції, його вироби мали власний витончено-розкішний стиль.

На клеймі виробів часто наявні зображення медалі, врученої в нагороду експоненту ювілейної «Виставки Товариства вітебських сільських господарів» у м. Двінськ у 1903 р. з гербом Вітебської губернії (ліворуч) та її зворотного боку

з написом: «За корисні праці та промисловість. Окрім цієї нагороди, на фірмовому бланку заводу Б. Лисовського вміщено медалі виставок «Праці з садівництва» (1886 р.), «Санкт-Петербурзьких зборів сільських господарів» (1889 р.), «Смоленського товариства сільського господарства» (1889 р.), тощо.

Довідник «Фабрично-заводські підприємства Російської Імперії» за 1909 р. за редакцією Л. Єзіоранського пише, що на кахельно-майоліковому заводі Б. Лісовського комерційною частиною завідував М. Захаре-

вич, кількість робітників становила 73 особи, річне виробництво сягало 80,000 карбованців. Представники заводу в різних містах: у С.-Петербурзі — С. Пінес, Ізмайлівський проспект, 22; у Ростові на Дону — Н. Райгородський; у Варшаві — І. Кулеша, Маршалківська, 127; у Саратові — Л. Ноткін; у Казані — С. Песельник; у Миколаєві — У. Бару [3]. Саме в прейскуранті Н. Райгородського можна побачити ескізи зображення такого типу панно у складі пічного комплексу та окремо (рис. 1—3) [2, с. 69, 73].

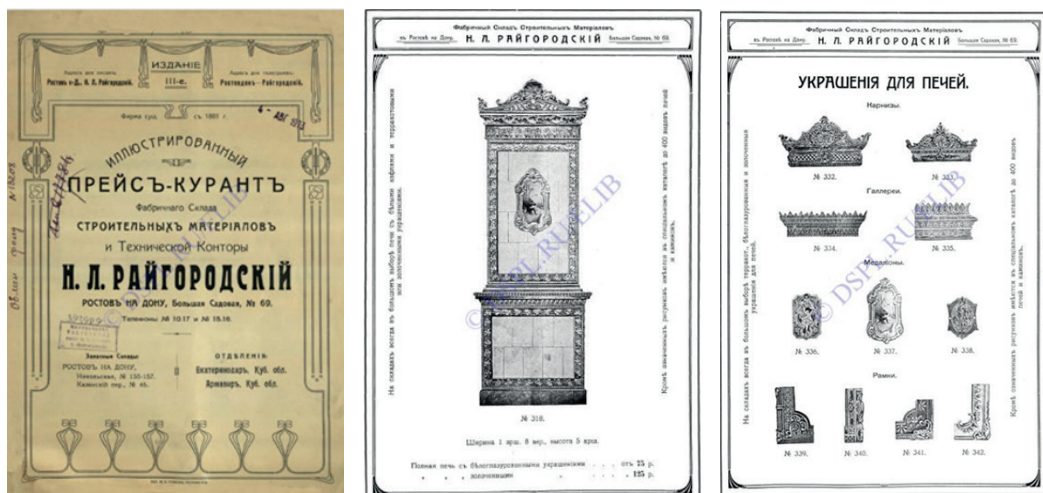

Рис. 1—3. Сторінки прейскуранту заводу Б. Лісовського із зображенням пічної моделі зі вставкою-панно та таким же панно як окремим видом товару в розділі «Прикраси для печей».

Як зазначають Н. Гангур та А. Курляничков, у станиці Вознесенській Краснодарського краю в одній зі старовинних садиб Лабінського району в будівлі колишнього станичного правління (вул. Миру, 86), збереглася піч з кахлю-панно в бароковій рамі, яка сміливо атрибутується як витвір фабрики Б. Лісовського. На кахлі зображено запорозького козака в типовому вбранні (з елементами пейзажного тла), створеного за мотивами відомої роботи українського художника С. Васильківського «Запорожець», що тримає в руках турецький мушкет. Ця кахля також наводиться в статті І. Ковальюк (рис. 4). Інші твори заводу Б. Лісовського саме із цим сюжетом досі були невідомі.

Наведемо й відповідне зображення самої картини (рис. 5). Імовірно, першоджерелом до зображення козака на кахлі була

навіть не сама картина, а її якісне відтворення у вигляді хромолітографії, надрукованої у 1893 р. як премія від журналу «Ніва» відомим артистичним закладом А. Маркса у Санкт-Петербурзі (рис. 6).

Нещодавно для майбутнього музею кахельного мистецтва та пічної справи Старої Одеси було принесено в дар від мешканки м. Харків повністю аналогічне як за своєю формою, рамковим обрамленням, так і за сюжетом, декоративне пічне панно від колишньої демонтованої печі в одному зі старих будинків історичної забудови Харкова (де саме поки що невідомо). На зворотньому боці цієї кахлі-панно має відповідне тавро заводу Б. Лісовського. Лицьовий бік кахлі має потертості, невеликі відколи по боках та одну велику темну застарілу подряпину на

Рис. 4. Запорозький козак на кахлі-панно з печі в станиці Вознесенська (Краснодарський край, фото Д. Гангур, 2015 р.).

Рис. 5. Сучасна репродукція картини С. Васильківського «Запорожець»

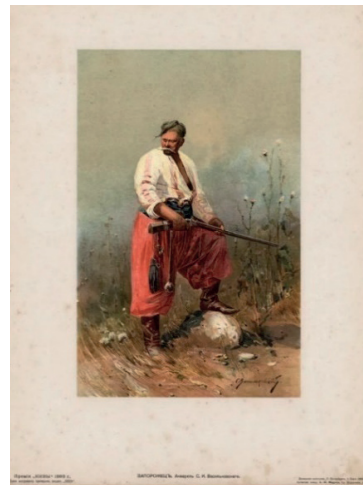

Рис. 6. Типо-літографічне відтворення картини С. Васильківського (журнал «Ніва» за 1893 р.)

Рис. 7. Кахля-панно, розписана надглазурним розписом за мотивами картини С. Васильківського «Запорожець» в зібранні майбутнього музею кахельного мистецтва Старої Одеси. м. Одеса. Фото автора. 2025 р.

обличчі козака. Сподіваймося, що реставрація, яку буде проведено в майбутньому, виправить цей недолік. Розпис виконано дуже тонко, вправно, на високому професійному рівні. Незважаючи на те, що сюжет є повним

запозиченням з картини Васильківського, майстерне його відтворення зі збереженням колористики у складній манері тонкого живопису емалевими керамічними фарбами виводить такі вироби в площину справжнього мистецтва, і такі твори мають самостійне художнє та історико-культурне значення.

Отже, уведення цієї пам'ятки декоративно-прикладного мистецтва та художнього ремісництва, яка приблизно датується кінцем XIX — початком XX ст. у науковий обіг, розширить уявлення як про географічний ареал розповсюдження продукції підприємства Б. Лісовського з виготовлення високохудожньої півної кераміки, так і статистично збагатить уявлення про відомі зразки цих творів, багато яких розпорошено поміж музейних зібрань як України, Білорусі, Росії, Польщі, так і приватних колекцій.

Перелік джерел посилання

1. Витебские губернские ведомости. Ред. Н. Н. Сталевский. Витебск, 1900. 28 марта. № 70.
2. Иллюстрированный преискурант Фабричного склада строительных материалов и Технической конторы Н. Л. Райгородский. Издание III. Ростов-н-Дону, 1911. 80 с.
3. Фабрично-заводские предприятия Российской империи / Сост. инж. Л. К. Езиоранский. СПб., 1909. 1451 с.